

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-ווילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה

בלוג מס' 9 – מחקרים, פרסומים, ציבורים

כידוע, כל מרצה מתקדמת בסולם האקדמיה בעיקר על פי כמות הפרסומים המדעיים שלה ואיכותם. אמנם קיים ויכוח על המשקל שיש לתת לפרסום אקדמי לעומת תפקידים אחרים (הוראה, הנחייה וכו') אך אין ברצוני כרגע להיכנס לקן השרצים הזה. הנושא שלי הולך בכיוון הפוך: עד כמה – אם בכלל – על החוקרת לשרת את הציבור הרחב דרך מחקרה?

הפעם אתחיל מהסוף: מאחר שבארץ כל מרצה באוניברסיטה (להזכיר: ציבורית) מקבל משכורת מכספי המדינה, קרי ציבור משלמי המסים, קיימת מחויבות מוסרית לשרת את הציבור הזה, ואת המדינה, באמצעות המחקר שנעשה על ידו. למה הדבר דומה? כאשר מדען המועסק על ידי חברה עסקית הממציא פטנט במעבדת הפירמה, ההמצאה אינה שייכת לו אלא לחברה המעסיקה אותו. זהו מצב החוקר באוניברסיטה – לא רק במדעים המדויקים, שם ניתן לראות את התוצר בצורה מוחשית (ואפילו להוציא עליו "זכות יוצרים") – אלא גם במדעי החברה, שם התוצר עמום יותר: מסקנות, תובנות וכו'. כמובן, אין זה אומר שאם החוקר מפרסם ספר, עליו להעביר את התגמולים למדינה, אלא שאין הוא יכול להתבצר במגדל השן ולומר: "שיקראו את המאמרים המדעיים שלי ויעזבו אותי".

ועכשיו לשאלה המעשית: עד כמה וכיצד? אם זה נשמע לכם כשתי שאלות נפרדות, מיד תבינו מדוע אני סבור שזוהי שאלה אחת, או ליתר דיוק, שני צדדים של אותה מטבע. את השאלה ניתן לחלק לשני חלקים: פרסום ממצאי המחקר ומסקנותיו דרך כלי תקשורת; מתן ייעוץ וסיוע מקצועי לגופים ציבוריים. נתחיל עם החלק הראשון.

אפיקי תקשורת "לא מדעיים" ישנם הרבה. רשימה (לא ממצה) בסדר עולה: עיתונות פופולרית במדורי חדשות רכות; כנ"ל במדורי חדשות קשות; עיתונות (יומית) אליטה; מגזינים כלליים לקהל הרחב המתמחים בתחום של החוקר; כנ"ל עבור הקהל המשכיל (בלע"ז: middlebrow magazine); כתבי-עת לא מדעיים עבור אנשי מקצוע; עלונים ציבוריים למומחים ולמתעניינים בתחום ספציפי; ספרים לקהל הרחב; ספרים לקהל משכיל. כמובן, גם אלה מתחלקים לפרסום ראיון עומק עם החוקרת לעומת כתיבת מאמר על ידי החוקרת עצמה. ועל כל זה ניתן להוסיף הופעות פומביות – מהרצאות בפני פנסיונרים ועד "שבת-עיון" רציני בבית מלון בהשתתפות קהל מבין עניין.

כל אפיק והיתרונות שלו – במאזן עלות/תועלת של כמות הנחשפים לעומת איכותם. אך מה שלא יהיה תמהיל החוקר, יש להשכלה הגבוהה בעיה עם עצם התופעה. מחד גיסא, לא מעט פרופסורים נכבדים מעקמים את האף כשהם רואים מועמד להעלאה בדרגה מכבד "יותר מדי" בתקשורת. הרי "זה לא רציני" או "זה בזבז זמן". כלומר, המרבה להופיע ולתרום מהידע שלו בדרכים לא-אקדמיות אפילו מסתכן מבחינת הקידום האישי שלו! מאידך גיסא, כשוועדה מקצועית להעלאה בדרגה באה לשפוט את טיב התפוקה, אחת השאלות הנשאלות לגבי ספרים היא: "האם פרסם ע"י מו"ל אקדמי?" אלא מאי: מו"ל אקדמי כמעט תמיד פונה לקהל די מצומצם ובוודאי שלרוב המו"לים אין מערך שיווק שיכול להביא את הספר לקהל הרחב.

אסתפק בדוגמה אחת. אין ויכוח שאחד הספרים במדע המדינה הכי חשובים ומשפיעים בעשור האחרון הוא Clash of Civilizations של פרופ' סמואל הנטינגטון. מאחר שהוא היה מנחה הדוקטורט שלי אני מכיר אותו לא רע: חוקר "אקדמי" בכל רמ"ח איבריו. איפה פרסם את הספר? לא ב-Harvard University Press של המוסד בו מלמד מזה כ-40 שנה, אלא

אצל מו"ל עסקי למהדרין: Simon & Schuster. אני רק יכול לתאר לעצמי את הוויכוח בוועדה מקצועית ישראלית, לו היתה דנה בהעלאתו בדרגה: "אבל זה לא מו"ל אקדמי..."

כלומר, רשויות ההשכלה הגבוהה בארץ שואלים (בצדק) מהו טיב הספר; שואלים (גם בצדק) האם הספר השפיע על המקצוע; אבל לא שואלים (שלא בצדק) האם המחקר שינה את פני החברה? האם השפיע על העולם המעשי – במקרה שלפנינו - מדיניות ציבורית, קבלת החלטות, מדיניות חוץ וכו'? מה שמחוץ לכותלי עולם האקדמי פשוט לא נחשב.

כמובן, זו הכללה – אולי גסה במידה מסוימת. ישנם יוצאים מן הכלל כמעט בכל מחלקה. אצלנו, אציין לשבח (לגבי שאר עמיתי, אתכם הסליחה אם גם אתם ראויים להיכלל) את פרופ' גרשון שטיינברג שכותב טורים רבים בעיתונות בתחומי ההתמחות שלו ובנוסף מתפקד כמעין "שוטר וירטואלי" בלתי נלאה באינטרנט כנגד מה שנתפס אצלו כאנטי-ציונות לא מוצדקת ואנטישמיות לשמה; ואת פרופ' אפרים ענבר שגם הוא מרבה בכתיבת טורים ובניתוחים בעיתונות הפופולרית בתחומי ההתמחות שלו.

כאמור, לא רק בכתיבה אפשר לתרום אלא גם בייעוץ מקצועי מתוך התחום. אלא מאי, כאן, נדמה לי, שלא האקדמיה אשמה בהזנחת הציבור הרחב אלא להפך. בתחום של מדע המדינה ניתן לספור על יד אחת את חוקרי המקצוע שגויסו בארץ לשירות הציבורי לפרקי זמן קצובים כדי לשרת את המדינה תוך כדי יישום המקצועיות שלהם (פרופ' אבינרי; פרופ' גל-נור ואולי עוד אחד או שניים ששכחתי כרגע). גם בוועדות הכנסת אינני רואה הרבה מעמיתי מככבים – ולא בגלל איזו רתיעה שלהם להופיע ולתרום מהידע שצברו. ארחיק לכת עוד יותר רחוק: המדינה שלנו היום מחולקת לשני מחנות: אלה שעדיין מעריכים (אפילו מעריצים) את הפרופסורים ואנשי אקדמיה – לעומת אלה (קבוצה גדולה למדי) אשר מזלזלים ב"מנותקים מהמציאות" כהגדרתם (בלע"ז: eggheads). הרי מה כבר יודע פרופסור שיושב כל היום בספרייה, על החיים כפי שהם?

לא אגיד שאין מרצים וחוקרים המרחפים אי שם בשמים. יש ויש. אך דומני שקיים קשר מסוים בין חוסר המעורבות (יחסית) של אנשי אקדמיה בכתיבה פומבית כפי שגרסתי לעיל, לבין התדמית "המנותקת", שהרי אם אין אנו מופיעים בתדירות גבוהה ומראים מה אנו יכולים לתרום מעשית, לא פלא שכל כך הרבה אנשים מאמינים שאנחנו "לא בעניינים".

כך, הן לשיפור החברה בכלל והן לקידום תדמית ההשכלה הגבוהה בפרט על המרצים לראות בתפקיד של "הסברה ציבורית" חלק אינטגרלי של משרתם – כל אחד בדרכו שלו וכל אחת עם הקהל שלה. לא מספיק ללמד את הסטודנטים שלנו בקמפוס; צריך לצאת החוצה ולהשפיע על הציבור הרחב בגובה עיניים – ולהוקיר בתוך כותלי האקדמיה את אלה שמצטיינים בזה.

wilzis@mail.biu.ac.il